

APROPAMENT ALS CLÀSSICS

LA CULTURA ROMANA DES DE LES DIFERENTS MATÈRIES DE
SECUNDÀRIA

Joan Bellès i Sallent

Curs 2002-2003

APROPAMENT ALS CLÀSSICS

LA CULTURA ROMANA DES DE LES DIFERENTS MATÈRIES DE SECUNDÀRIA

Memòria

1. Introducció

Apropament als clàssics: La cultura romana des de les diferents matèries de secundària és la realització del projecte presentat amb el títol provisional *Accés a la cultura clàssica mitjançant la telemàtica des de les diferents matèries de l'Ensenyament secundari*, presentat per a l'obtenció d'una llicència retribuïda (2002-2003).

El cos del treball és presentat en un CD-ROM en format de pàgines Web. Aquesta memòria es limita a explicar les característiques del treball i les vicissituds que han acompanyat la seva realització.

Apropament als clàssics és un material pensat per als professors d'Ensenyament Secundari. Ha estat elaborat amb la intenció de posar al seu abast un seguit de textos d'autors llatins que tenen relació amb moltes de les matèries que es cursen en aquesta etapa.

La concepció de l'ensenyament secundari com un projecte educatiu global i integrat planteja un seguit de reptes, als quals cal donar respostes noves, d'acord amb els instruments que els avenços tecnològics posen a l'abast dels docents i d'acord amb les demandes d'una societat que es caracteritza per una evolució constant. La complexitat que això comporta per a la tasca educativa demana una col·laboració cada cop més estreta entre els diferents departaments i seminaris d'un centre docent, que es concretarà en una coordinació més eficaç entre els membres de l'equip docent de cada nivell.

Si bé és veritat que aquesta col·laboració suposa un esforç individual i col·lectiu, també ho és que les noves tecnologies poden facilitar enormement la tasca, en la mesura en què permeten compartir uns materials i uns instruments útils per a millorar tant la labor individual de cada professor com la connexió entre les diverses àrees del coneixement.

Això requereix que, cada professor o cada departament o seminari s'esforci a posar a disposició dels altres aquells materials que puguin tenir una utilització transversal, de manera que cadascú hi pugui tenir accés individualment sense necessitat de multiplicar per a això les reunions. I un professor de llatí no pot restar al marge d'aquest engranatge, sinó que ha d'aportar-hi, conscient que és molt, tot allò que li han procurat la seva formació i la seva experiència professional.

D'altra banda, les reformes successives dels ensenyaments secundaris, sobretot la darrera, han reduït sensiblement el conreu de les llengües i la cultura clàssiques, de manera que aquest conreu ha quedat reservat únicament a la minoria d'alumnes que opta per un Batxillerat humanístic o a aquells alumnes d'ESO que han triat cursar un crèdit de cultura clàssica.

Hem pogut constatar que aquesta situació ha portat més d'un professor de clàssiques a un cert desànim, a sentir-se com marginat pel fet de veure reduïda aquella parcel·la on tradicionalment impartia de manera directa els seus coneixements. Tampoc no han mancat persones que han vist l'ensenyament de la llengua i la cultura llatines com un reducte completament residual, i alguns veuen potser el professor de clàssiques com una peça històrica, com una servitud que cal assumir per respecte a les persones, però que en el fons és un luxe superflu que sovint no se sap ni on encabir dins l'organigrama dels departaments d'un centre.

També és veritat que ja han sorgit arreu reaccions positives a aquesta situació. La consegüent minva de valors humanístics en la formació dels nostres joves són objecte de preocupació per un ampli sector del professorat, no sols el de clàssiques.

La constatació d'aquest dèficit ha fet que molts professionals de l'ensenyament mirin més positivament la difusió de la cultura grega i llatina, i veuen potser el professor de clàssiques com un element de salvació. D'altra banda, també són molts els professors de clàssiques que han treballat tothora en primera línia en la coordinació entre matèries i que s'han llançat de ple a explorar les possibilitats que ofereixen les noves tecnologies tant per a l'ensenyament de la seva matèria com per a una major integració en el conjunt d'estudis que es cursen a secundària.

Probablement, l'aspecte més positiu d'aquest conjunt de reaccions és la presa de consciència que cal pal·liar el dèficit humanístic del nostre ensenyament secundari unint els esforços i refent les estratègies. *Apropament als clàssics* vol ser una contribució a aquest plantejament estratègic. D'una banda, el format Web que hem donat al material fa que aquest sigui assequible amb molta facilitat; d'una altra banda, els textos que ofereix fomenten la pràctica de la interdisciplinarietat i la transversalitat

dels coneixements, ja que poden ser utilitzats en diverses àrees i des de diferents punts de vista.

2. Objectius

Els objectius que ens hem proposat d'assolir amb el treball *Apropament als clàssics*, són diversos, uns de caràcter més específic i immediat, altres de caràcter més ampli, que afecten la formació i la motivació, no sols del professor de llatí sinó del conjunt de professors d'un centre. Cal destacar els següents:

- Fer patents a tot el professorat els recursos que les noves tecnologies ofereixen per a un coneixement assequible dels clàssics respecte a tot allò que es relaciona amb els currículums educatius.
- Eixamplar l'horitzó dels professors de clàssiques de cara a una integració més completa, des del seu lloc de treball, al conjunt del projecte educatiu i en ordre a fomentar, consegüentment la seva autoestima.
- Fomentar entre els professors i els alumnes de secundària el coneixement i la valoració dels autors clàssics.
- Contribuir a fer que els continguts de les classes de llatí o de cultura clàssica no siguin compartiments estancs sinó que es relacionin, intuïtivament o metòdicament, amb els continguts de les altres matèries.
- Fer que el professor de llatí pugui disposar, per a treballar-los a la seva classe, d'un conjunt de textos que tinguin connexió amb altres matèries que els alumnes cursen al llarg del Batxillerat.
- Facilitar als professors de clàssiques, o als d'altres àrees que hagin d'impartir crèdits de cultura clàssica a l'ESO, la tria de textos de l'antiguitat que, presentats ja en traducció catalana, puguin enriquir els continguts dels crèdits ja tipificats o suggerir l'elaboració de crèdits nous.
- Conscienciar els professors de les altres matèries que no versen específicament sobre la llengua i la cultura clàssiques que el coneixement dels clàssics no és anacrònic ni superflu, sinó que pot contribuir eficaçment a una formació integral dels nostres alumnes i pot beneficiar-se de les noves tecnologies igual que les altres àrees del coneixement.
- Proporcionar a aquests professors les referències necessàries perquè puguin transmetre als alumnes la consciència que la majoria de coneixements i

de pautes culturals que configuren el nostre àmbit vital tenen unes arrels profundes i s'han desenvolupat a partir d'uns gèrmens aportats pels clàssics.

3. Descripció del treball

Apropament als clàssics consisteix en un aplec de cent setanta-cinc textos d'autors llatins (excepcionalment n'hi ha un de grec) que poden aportar informació útil i amena per a complementar l'ensenyament de les diverses matèries que es cursen a l'Ensenyament Secundari. Els textos seleccionats han estat agrupats per matèries,

En la selecció de textos, a part l'adequació al nivell dels alumnes en cas que es vulguin fer servir com a exercici de traducció a la classe de llatí, s'ha prioritzat la seva transversalitat a fi que puguin ser utilitzats en més d'una matèria, la seva amenitat a fi de fer més atractiu el tema i la seva actualitat, en el sentit que puguin connectar fàcilment amb aquells aspectes del currículum que més afecten els interessos d'un alumne d'avui.

Matèries sobre les quals versen els textos:

- Ciències naturals
- Ciències socials
- Educació física i esport
- Música
- Religió i creences
- Tècniques i tecnologies
- Ètica
- Psicopedagogia
- Oci

Volem fer alguns aclariments respecte a aquesta selecció de matèries.

Una de les idees que ens han guiat en la confecció del treball és la intenció que els textos tinguessin un caràcter complementari. Per això, com ja es va exposar en el projecte, han quedat fora del nostre objectiu aquells textos que es refereixen a Filosofia, Història de l'art i Literatura universal. La raó és simplement perquè l'estudi del període clàssic ja forma part explícitament del currículum d'aquestes matèries, que seria impossible desenvolupar adequadament sense fer esment dels textos més

representatius que hi estan relacionats o sense la contemplació de les principals obres de l'art de l'època.

També han quedat fora de la previsió les matèries de Llengua i Literatura, tant catalana com espanyola. Pel que fa a la Llengua, els lligams amb la llengua llatina són tan estrets que les referències haurien de ser contínues. Pel que fa a la Literatura, si alguna de les obres que s'estudien està especialment relacionada, pel fons o per la forma, amb un text llatí, és clar que el professor ja hi farà referència en les seves explicacions.

El criteri ha estat més aviat de donar preferència a algunes matèries que, a priori, podien semblar menys relacionades amb la cultura romana. A part d'unes matèries estrictament curriculars, s'ha contemplat també l'aspecte educatiu en general, i els textos que integren aquest bloc poden constituir un ajut a l'actuació psicopedagògica i a l'acció tutorial. A més, també en aquesta direcció, hi ha un recull de textos que fan referència a l'oci, que, si bé no és una assignatura, no per això és menys important en la formació integral que es proposa l'escola.

Cadascuna de les matèries que configuren *Apropament als clàssics* porta un breu davantal, on s'explica l'actitud i les idees principals dels clàssics llatins sobre el tema, així com la influència que aquestes han tingut en el desenvolupament posterior fins als nostres dies. A continuació, una llista dels temes específics sobre els quals es fa una oferta de textos.

Un cop el professor d'una matèria, o qualsevol usuari, hagi triat el tema que més l'interessa, podrà accedir a la llista de textos de què pot disposar, degudament numerats i amb una breu informació del contingut. A partir d'aquí, pot seleccionar el text que trobi més adient per al seu propòsit.

La presentació dels textos segueix sempre el mateix esquema i conté els ítems següents:

- Breu resum del tema del text.
- Referència completa del text: autor, obra, capítol, etc.
- Adreça a Internet on es pot trobar el text original llatí. No s'hi poden trobar tots, però sí la majoria.
- Referència editorial per a obtenir el text editat en format de llibre tradicional.
- Traducció catalana del text.
- Sugeriments d'activitats a partir del text.

- Relació del text amb altres matèries.
- Nivells de l'Ensenyament Secundari en què es pot utilitzar.
- Grau de dificultat del text original per a ésser utilitzat com a exercici de traducció.

Alguns textos apareixen en la llista de més d'una matèria. En aquest cas, els ítems esmentats figuren només en la matèria concernida primordialment, però hom pot accedir-hi amb la mateixa facilitat des de qualsevol llista on el text aparegui.

4. La traducció catalana dels textos

Normalment, hem fet servir les traduccions al català ja publicades, sobretot en la prestigiosa col·lecció Fundació Bernat Metge, però també per Editorial Laia i Editorial Empúries (en aquest cas, traduccions nostres). D'aquells textos que no tenen versió catalana publicada, n'hem fet expressament la traducció per a aquest treball.

Quant a les traduccions ja publicades, les editorials respectives han atorgat la seva autorització perquè fossin utilitzades per a fer aquest treball. Adjuntem els documents d'autorització.

5. Vicissituds en l'elaboració del treball

Al llarg de l'elaboració del treball, en vista del resultat de la recerca de textos i d'acord amb els consells el professor supervisor, s'han produït alguns canvis respecte al projecte presentat. Els més significatius són els següents:

Inicialment estava previst donar la referència dels textos llatins, tant a Internet com en edició sobre paper, i donar també la referència de les traduccions dels textos al català. Això comportava dues dificultats. La primera és que als professors de les diferents matèries no els seria fàcil trobar les traduccions respectives i potser això comportaria als diferents departaments fer una despesa innecessària només per a tenir la traducció d'uns fragments. La segona és que, de molts dels textos seleccionats, no n'hi ha traducció al català. Per això, a més de les referències esmentades, hi hem posat també la traducció dels textos. Així el treball tindrà una utilització més fàcil. Som conscients que aquest fet pot comportar una dificultat per als professors de llatí que vulguin fer servir aquests textos per a exercicis de traducció, ja que els alumnes la poden trobar fàcilment consultant la pàgina Web. Tanmateix, els

professors tenen prou recursos per a detectar si una traducció és copiada. I, al capdavant, moltes vegades, al llarg de la història, alguns alumnes han cercat a la biblioteca si trobaven una traducció del text que havien de treballar, i no passava res.

Una segona innovació és que ha variat una mica la llista de matèries sobre les quals ens havíem proposat aportar textos. N'hem eliminat l'assignatura d'Economia perquè els textos que podríem aportar ens han semblat poc interessants o poc amens. També n'hem eliminat la matèria Alimentació i ciències de la salut. D'una banda haurien estat textos monocolors, ja que hauríem hagut de recórrer als receptaris tradicionals, on, a més, apareixen alguns ingredients que avui dia són poc coneguts. D'altra banda, alguns d'aquests aspectes ja queden reflectits en altres matèries, i així ho hem indicat en l'apartat "Relació amb altres matèries". En canvi, hi hem introduït Ètica i Religió i creences, perquè hem trobat textos prou interessants i creiem que poden ser un bon ajut per als professors respectius. Finalment, hi hem inclòs també l'apartat Oci, perquè pot ser un bon complement per a la formació integral dels alumnes.

La tercera variació significativa és que ens havíem proposat facilitar informació respecte a il·lustració gràfica sobre els temes que es pogués trobar a Internet. Hem hagut d'abandonar aquest intent. La raó principal és perquè, contràriament al que esperàvem, hem trobat poc material en els museus virtuals. En les pàgines Web dels principals museus del món hi ha informació pràctica per a la visita al museu, però, en canvi, hi ha poques reproduccions de les obres que contenen.

En un annex donem la relació de tots els autors i els fragments de llurs obres que constitueixen el cos del treball.

Bibliografia

Esmentem a continuació aquelles obres en les quals hem trobat pistes per a la recerca dels textos.

CHEVALIER, J., *La cité romaine*, Marguerat, París, 1948.

GRANT, M., *The worl of Rome*, Londres, 1960 [trad. espanyola, *El mundo romano*, Guadarrama, Madrid, 1960].

PAOLI, U. E. *Urbs-Vita romana* [trad. espanyola, *Urbs: la vida en la Roma antiga*, Iberia/Joaquin Gil, Barcelona, 1944].

Vita e costumi dei romani antichi, col·lecció promoguda pel MUSEO DELLA CIVILTÀ ROMANA, ed. Quasar. Autors i dates diversos per a cada opuscle de la col·lecció.

ANNEX

Relació dels autors i dels textos que es presenten en el treball

- AGUSTÍ D'HIPONA, *La ciutat de Déu* IV 4
AGUSTÍ D'HIPONA, *La música* I 2, 2
AMMIÀ MARCEL·LÍ, *Històries* XXIII 6, 75-77; XXIII 6, 85-87
ANÒNIM (atribuït a Ciceró), *Retòrica a Herenni* IV 63-64
APULEU, *Apologia* 18, 2-6
APULEU, *L'ase d'or* II 21-22; III 21; VI 24
AULUS GEL·LI, *Les nits àtiques* I 19, 1-11; I 23, 4-13; I 9, 1-5; III 3, 5; IV 13, 1-4; V 14, 5-28; X 23; X 23, 1-3; X 6, 1-3
AUSONI, *Llibre d'exhortacions al seu nét* 2, 1-13; 2, 12-17; 24-32
CASSIODOR, *La música* 9-10
CATUL, *Poemes* LXIV 261-264
CENSORÍ, *El dia del naixement* XII
CÈSAR, *Guerra de les Gàl·lies* VI 13, 3-12
CICERÓ *Als familiars* VII 1, 2-3
CICERÓ, *Al germà Quint* II 14,1
CICERÓ, *Els límits dels béns i dels mals* II 64
CICERÓ, *De l'orador* II 276; II 75-76
CICERÓ, *Dels deures* III 58-60
CICERÓ, *En defensa de Celi* 36; 42; 48-49
CICERÓ, *En defensa de Rosci d'Amèria* 63; 68-70
CICERÓ, *L'endevinació* I 56
CICERÓ, *La naturalesa dels déus* I 3-4; II 102-104
CICERÓ, *La república* VI (*El somni d'Escipió*) 18-19
CICERÓ, *Leli o De l'amistat* 65
CICERÓ, *Tusculanes* II 34 i 36; II 40-41
Codi teodosià IX 16,14; XIV 9, 1; XVI 10, 10
Epitafis llatins, B 190 i B 83
ESTACI, *Silves* IV 4, 28-34; 37-38
Història Augusta: Alexandre Sever 44,4
Història Augusta: Car, Carí, Numerià 19, 1-3
Història Augusta: Heliogàbal 19, 2-9
HORACI, *Art poètica* 323-332
HORACI, *Sàtires* I 1, 1-22; I 6, 125-126; II 1, 7-9

ISIDOR, *Les etimologies* III 15,1; 16, 1; 17,1; 18,1; XVIII 69, 2
 JULI OBSEQÜENT, *Llibre dels prodigis* 52
 JUVENAL, *Sàtires* VII 228-242; XIV 135-140
 LACTANCI, *Les morts dels perseguïdors* 2, 5
 LUCRECI, *De la natura* V 1241-1268; V 1283-1296; V 564-574 ; V 751-771
 MARCIAL, *Epigrames* IV 19, 1-8; VII 32, 5-12; XIV 3-9; XIV; 45 i 47; VII 5-10;
 XIV 46 i 48
 MINUCI FÈLIX, *Octavi* III 2-6
 OVIDI, *Amors* III 2, 1-24
 OVIDI, *Art amatòria* III 353-368; 381-384; III 627-630
 OVIDI, *Fastos* III 259-261; 371-392; III 849-850; V 725-726; VI 655-692
 OVIDI, *Les Metamorfosis* I 689-712; III 705-707
 OVIDI, *Tristes* II 471-491
 PERSI, *Sàtires* III 10-14; III 66-72
 PETRONI, *Satiricó* 27; 34, 1; 36, 1; 53, 11-13
 PLAUTE, *L'ànima en pena (Mostellaria)* 137-140; 149-156
 PLINI EL JOVE, *Correspondència amb Trajà*, 96, 1-5
 PLINI EL JOVE, *Lletres* I 6, 1-3; I 15, 1-3; III 14, 1-4; IX 6
 PLINI, *Història natural* II 14-15; II 188; VII 1-3; VII 162-163; VII 213-214; VII
 214; VII 41-42; VII 50-51; VIII 1-3; VIII 48-49; VIII 80; VIII 85-86; IX 12-13; IX
 133; IX 168; IX 24; X 52; XII 72; XIII 135; XIII 39-40; XVI 73; XXVI 134-135; XXVI
 249-251
 PLUTARC, *Vides paral·leles: Marc Cató* 21, 6
 QUINTILIÀ, *Institució oratòria* I 10, 12-13; I 10, 9-10; I 11, 15-16; I 12, 3; I 2, 27-28; I 3,
 14-16; I 3, 2-5; I 3, 6-7; I 3, 8-12; I 8, 1-2; II 10,31; II 2, 4-6; II 3, 7; II 4, 10-12; II
 7,1-4; II 8, 13-14; II 9, 1-3
 SÈNECA, *De la ira* I 20, 1-3
 SÈNECA, *De la tranquil·litat de l'esperit* 17, 1-2
 SÈNECA, *Dels beneficis* V 24, 1-3
 SÈNECA, *Lletres a Lucili* 7, 2-5; 15, 2-5; 47, 1-5; 56, 1-2; 84, 9-10
 SIDONI APOL·LINAR, *Lletres* I 2, 2-3; I 2, 9; II 2, 7 i 9; II 9, 8-9; III 3, 2; V 17,7;
 VIII 6, 13-15
 SIDONI APOL·LINAR, *Poemes* XV 51-70
 SUETONI, *Vides dels dotze cèsars: Calígula* 37, 1-3; *Juli Cèsar* 39, 1; 4-7; *Juli
 Cèsar* 39, 1-7; *Juli Cèsar* 56, 8; *Neró* 41, 4; 54, 1; *Vitel·li* 13, 1-6
 TÀCIT, *Annals* IV 62,1-3; XIII 25, 1-2; XIV 17, 1-2; XV 44, 2-4

TÀCIT, *La Germània* XL 2-5; XXII 1-3; XXIII 1-2

TERTUL·LIÀ, *Apologètic* 50, 12-13

TIBUL, *Elegies* I 2, 41-56

TITUS LIVI, *Història de Roma (Ab urbe condita)* I 20, 1-3; I 20, 4; I 20, 5-7; II 12; II 13;

V 47

VALERI MÀXIM, *Fets i dites memorables* 2; II 9, 1; III 2,1; IV 1, 4-5; VI 3, 9

VEGECI, *Resums de temes militars* IV 13-14

VIRGILI, *Bucòliques* II 31-38

VIRGILI, *Eneida* I 174-179; V 291-314; V 315-342; V 426-436

VITRUVI, *L'arquitectura* I pr. 2; II 1, 1-3; X 1, 5-6

ÍNDIX

	Pàg.
1. Introducció.....	1
2. Objectius.....	3
3. Descripció del treball.....	4
4. La traducció catalana dels textos.....	6
5. Vicissituds en l'elaboració del treball.....	6
6. Bibliografia.....	8
7. Annex	9